

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Williamo Shakespeare'o sonetų pasaulyje

2013-10-04

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Literatūra

AUTORIUS: Aleksandras Šidlauskas

DATA: 2013-10

Williamo Shakespeare'o sonetų pasaulyje

Aleksandras Šidlauskas

Šimtas penkiasdešimt keturi Williamo Shakespeare'o sonetai – tai unikalus pasaulio lyrikos šedevras. Šie miniatiūriniai poezijos kūriniai (tik 14 eilučių) yra griežtos vidinės struktūros. Juose daug asmeniškumų, gyvenimo išvalgų ir filosofinės skvarbos bei mąstymo autentikos. Sonetai paskelbti 1609 m., kai iki poeto mirties buvo telikę septyneri metai. Įvairios gyvenimo spalvos, šviesesnių nuotaikų blyksniai, harmonijos primatas žmoguje, kančios ir nusivylimo atsklaida, meninė tiesa, emocinio gyvenimo gelmingumas, tikėjimas žmogumi – beveik neįmanu trumpai nusakyti didžiąją sonetų vertę ir ypatingą jų populiarumą visoje Europoje. Gaivios Renesanso idėjos, Angliją pasiekusios pusamžiu vėliau, rado atgarsį poetinėje ir dramatinėje W. Shakespeare'o kūryboje. Jis tolygiai šlovino dvasinį ir kūniškąjį pradą kaip tam tikrą epochos gyvensenos ir jausenos santykį. Nepamirština, kad šios temos ir idėjos yra įvilktos į tobulą meninę formą. Ne veltui pagal pasaulio leidybos rodiklius (UNESCO duomenimis) W. Shakespeare'as dešimtmečiais patenka į pirmąją penketuką. Vadinasi, jis verčiamas (ir ne vieną sykį), vadinasi, jo kūryba domimasi.

Kas suskaičiuos, kiek pasaulio tautų poetų ir kiek kartų yra išvertę W. Shakespeare'o sonetus? Daug, daug kartų. Tai akivaizdžiai liudija ir lietuviškoji šekspyriados vertimo istorija. Net keturi lietuvių poetai yra išvertę ir išspausdinę atskiromis knygomis visą poeto sonetyną. Tai Alfonsas Tyruolis-Šešplaukis, Aleksys Churginas, Sigitas Geda ir Tautvyda Marcinkevičiūtė. Tad ir kilo noras giliau susipažinti su šiais vertimais, juos palyginti, pakalbėti apie skirtingas poezijos vertimo mokyklas. Žinia, būta ir daugiau bandymų, bet kiti vertėjai tegebėjo išversti tik vieną kitą, matyt, atsitiktinai pasirinktą sonetą. Lietuviškųjų vertimų praktika liudija, kad poezijos (įvairių epochų) yra išversta nemažai. Turiu galvoje eilėraščius: jų yra po keletą vertimų variantų. Tačiau „Dieviškoji komedija“ ir „Faustas“ tik neseniai susilaukė naujų, pakartotinių vertimų (Sigitas Geda, Antanas A. Jonynas). Tai ypač sveikintina, nes kiekvienas tekstas išverčiamas vis savaip.

Poezijos vertimas turi daug specifinių bruožų, lyginant su prozos vertimais. Visų pirma

- eilėdara yra nepaprastai įvairi, turinti skirtingą eiliavimo metrą, kirčiavimo savitumus, neaprepiamą rimų gausybę. Kaip netrukus įsitikinsime, šie keturi W. Shakespeare'o sonetų vertėjai išvertė labai skirtingai: pažodžiui ar laisvai, laikydamiesi minties eigos ar nuo jos toldami. Palyginus vieną soneto vertimą su to paties soneto kito poeto vertimu kartais atrodo, kad versta ne iš to paties originalo. Tai lėmė nevienoda šio ketvertuko poetinė patirtis ir jų kūrybinis kraitis, temperamentas ir erudicija, anglų ir lietuvių kalbų mokėjimas, susipažinimas su kitų tautų vertimais. Tai yra natūralus vertėjo darbo procesas. Jau ne vieną sykį mūsų poezijos vertimų istoriografijoje kalbėta apie skirtingas lietuviškas mokyklas. Turiu galvoje A. Churgino, V. Bložės, S. Gedos, J. Juškaičio, V. Šimkaus, J. Strielkūno, L. Brogos atvejus. Poezijos vertėjų tarsi nestokojama, bet ypatingu vertimų derliumi pasigirti, rodosi, negalėtume. Kiekybė dar nedavė geidaujamos kokybės. *O tempora, o mores!* Šiais klausimais tik pastaraisiais metais imta plačiau kalbėti. Geru žodžiu tenka paminėti Vertėjų sąjungos užmojus, tačiau tai jau kita kalba.

Giliomis įžvalgomis dėmesį ne vienam sužadino ispanų filosofo José Ortegos y Gasseto straipsnis „Vertimo skurdas ir spindesys“ („Metai“, 2012, Nr. 10). Manytina, kad mūsiškiai vertimų kritikai ir tyrinėtojai dar tikrai bręsta. Vienas kitas straipsnis (daugiau rašoma apie prozos vertimus) kol kas tėra tiktai lašas neužmatomybės jūroje. Lauktina ir konferencijų, ir praktikumų, ir stovyklų, ir teorinių seminarų. Tiesa, būta rimtesnių bandymų padiskutuoti kai kuriais vertimų klausimais. Tai pasakytina apie dvi kunigo R. Ambraso knygas - pirmąsias „kregždutes“, kurios, deja, nesulaukė sekėjų-skraiduolių. Štai kaip samprotauja minėtasis ispanų humanitaras: „Vertimas gali judėti dviem skirtingom kryptim: arba autorius priartinamas prie skaitytojo kalbos, arba skaitytojas - prie autoriaus.“ Vertimas nėra pats kūrinys, o tiktai kelias į jį. Jei tai poetinis kūrinys, vertimas tėra tik įrankis, techninė išmonė, priartinanti mus prie originalo ir nemėginanti jo pakartoti ar pabrėžti... Neįmanoma - bent jau beveik visada - vienu metu apimti visus originalaus teksto matmenis... Jei norime išlaikyti estetines originalo savybes, turime atsižadėti bemaž viso teksto turinio, nes kitaip į vertimą neperkelsim visų jo formalių grožybių... Taip mąsto José Ortega y Gassetas. Su šiomis mintimis galima visiškai sutikti.

Mūsų vertimų teorijos tradicija šiek tiek kitokia. Vienų buvo teigta, kad išverstos poezijos turinys tėra tik originalo aidas, atobalsis, tolimas „horizontas“. Kitų gi prisipažinta, kad tai originalus vertėjo kūrinys, primenantis jo kūrybos atšvaitus, meninę jauseną. Tretieji gi pastaraisiais metais pasamprotavo, jog vertime svarbiau ne tiek eilėdaros elementai, kiek verčiamo autoriaus kūrinio filosofinė įžvalga, pasaulėjautos dariniai, lyrinės psichologinės nuojautos. Matyt, nėra ir niekuomet nebus vienodo poezijos vertimo „kurpaliaus“, nes kiekvienas vertėjas (ypač poezijos) turi savo kalbėseną, intuityvumo pradą, mąstymo lygmenį ir matymo lauką.

Kai kurios leidyklos yra išspausdinusios poezijos knygų su originaliu tekstu ir jo vertimu. Skaitytojas taip gali jautriau ir giliau suvokti rezultatą, pagaliau patobulinti užsienio kalbos mokėjimą. Taip buvo išleistos B. Pasternako, J. Brodskio, W. Szymborskos, Cz. Miłoszo, M. Cvetajevos, O. Milašiaus poezijos rinktinės. O 1996 m. „Vaga“ skaitytojus pradžiugino O. Milašiaus kūrybos rinktinė „Poezija“, kurioje paraleliai pateikiamas tas pats eilėraštinis, išverstas skirtingų autorių. Taip galima pamatyti tokių žinomų vertėjų, kaip V. Šiugždinis, A. Vaičiulaitis, S. Santvaras, T. Venclova, V. Bložė, A. Nyka-Niliūnas, A. Žukauskas, N. Indriliūnas priklausymą poetinėms vertimo „mokykloms“. Rimtos analitinės studijos vertas šis leidinys.

Vertėjas visų pirma yra (turi būti) labai geras gimtosios kalbos mokovas, poezijos

istorijos žinovas, tobulas įvairių eilėdaros sistemų suvokėjas. Suprantama, rasis tam tikras laisvas verčiamo teksto interpretavimas, savitos eilutės ar posmo slinkty, teksto adekvatumo skirtumai, vidinė kūrinio pasaulio filosofinė ir netgi psichologinė savastis. Ne visa priklauso nuo patirties ar talento lygio. Vlado Nausėdos „Nibelungų giesmė“, ankstyvieji Vlado Šimkaus vertimai (V. Lugovskojus), Lino Brogos rusiškoji Jurgio Baltrušaičio poezija ir Omaro Chajamo „Rubajatai“ liudija, jog vertėjas gali būti ne vien populiarus, pagarsėjęs poetas, bet ir žmogus, subtiliai jaučiantis poezijos savitumą, turintis vidinę poetinę klausą ir girdą, apsiskaitęs humanitaras, geras kitos kalbos žinovas, bendraujantis su pačiais tos kalbos poetais ir vertėjais.

Taigi pats laikas po tam tikrų teorinių samprotavimų grįžti prie tų keturių W. Shakespeare'o sonetų vertimų ir padaryti lyginamąją charakteristiką. Pirmiausia reikia pasidžiaugti, kad leidyklos vis randa naujų to paties kūrinio vertėjų, tuo, aišku, nesiekdamos pelno, bet ugdydamos sąmoningą poezijos skaitytoją, lyrinio žodžio mėgėją, tuo populiarindamos pasaulio poezijos klasiką. Patys vertėjai vienu ar kitu atveju yra pripažinę, kad W. Shakespeare'o sonetai yra reto dvasinio gilumo ir išvalgumo kūriniai. Kontrastingas pasaulis – ir buitinis, ir būtinis – tai tam tikras absoliutus laiko ir žmogaus santykis, kai išnyksta kasdienybė, kai dvasia, jausmas ir protas pasiekia atitinkamą vieni, kas pavadinama gyvenimu, meile, gėriu ir grožiu, menu ir mirtimi. „Šekspyro sonetas veikiau lyrinis ir eleginis kaip odinis iškilmingas. Šekspyras savo sonetuose pirmiausia susirūpinęs grožio nemarumu, jo išlaikymu, jo perdavimu būsimiems amžiams“, – teigia JAV vertėjas Alfonsas Tyruolis-Šešplaukis.

Norisi pabrėžti kiekvieno vertėjo skirtingą požiūrį, soneto supratimo subtilybes, nevienodą įsigilinimą į soneto turinį. Tiesa, nusižiūrėjimo išvengta, nes kiekvienas „posmuoja“ savu stiliumi, sava (o ne šekspyriška) pasaulėmata. A. Tyruolis-Šešplaukis posmus verčia težiškai, vengdamas metaforos gelmių, išverstų sonetų nuotaika vienoda, tekstas neretai paviršutiniškas. A. Churgino vertimo stilius pakilus, bet supaprastintas, netgi priartintas prie moksleiviško ar studentiško suvokimo eilių. Turėdamas ilgametę poetinę patirtį, A. Churginas tarsi verčia lengvai, šiek tiek subuitintai, bet ne gelmiškai. T. Marcinkevičiūtė giliau suvokia sonetus, bet nesurastas santykis tarp vaizduotės išvalgų ir realybės paveikslų. Kai kur dirbtinokas intelektualumas verčia galvoti apie logikos stoką, tarsi per maža moteriškumo; turiu galvoje žodžio jautrumą, frazės spalvą, jausmo proveržį. Bene geriausiai suvokti renesansinio žmogaus gyvenseną ir jauseną pavyko patyrusiam vertimo meistrui Sigitui Gedai. Jis buvo intelektualinio mąstymo vertėjas, mokantis giliai ir savitai frazuoti ir perfrazuoti mintį. Kai kada netgi polaisvis vertimas labai nenuolsta nuo originalo, nes pasakoma ir realistiškai, ir romansiškai, ir aforistiškai, išlaikant minties svorį, loginius kirčius, potekstės niansus.

Geras šių vertėjų bruožas – nesiekiami visiško pažodiškumo, bet W. Shakespeare'as meistriškai „sulietuvinamas“, nepaisant itin savito stiliaus. Absoliutaus tikslumo pasiekti neįmanoma, nes tai nėra būtina. Juolab kad T. Marcinkevičiūtės vertimų knygoje lygiagrečiai pateikiamas ir originalus tekstas. Anglų kalbą suvokiantis poezijos gerbėjas gali čia pat palyginti ir giliau, ir adekvačiau, negu tai bandė padaryti šių eilučių autorius.

Bendras visų vertėjų trūkumas (netrukus pasistengsime tai pagrįsti) – neskambus, senoviškas rimas, minties nelogiškumas ar netgi nesuprantamumas, nutolimas nuo W. Shakespeare'o formos tobulumo, tam tikro autentiškumo stoka. Šiuo atveju tik patyręs anglų kalbos žinovas galėtų giliau palyginti angliškoji ir keturis lietuviškus tekstus, ištaisinėdamas netikslumus, nukrypimus, eilėdaros pastebėjimus, pažaidas.

Nepastebėtas šių vertimų dėsningumas: kai siekiama kuo didesnio vienos minties tikslumo, sušlubuoja kita, trūkinėja sakinys. Esama nemažai nereikalingų iškreipimų, „būtinų“ tik ritmui išlaikyti.

Tad dera perversti visų keturių poetų sonetyną ir pabrėžti kai kurias vertimų ypatybes, kurios kiekvieno vertėjo „virtuvėje“ itin įvairuoja. Štai A. Tyruolis-Šešplaukis vartoja retesnius, senoviškesnius žodžius, tarsi atspindinčius praėjusią epochą: stangybė, domėnas, pagaila, plačiaburė, kvaptis, baltis, benaudis, užvėja, veikmė, žeismas. O favoritai, trofėjai, charta, regis, nedera šekspyriškajai mintysenai. Esama sklandžiai išverstų paskutiniųjų dviejų soneto eilučių: „Mane brangioji tavo meilė gali / Laimingesniu paversti už karalių“, „Bet negalės žiauri ranka nustelbti / Eilių, kurios neliauja grožio skelbti“. Bene vienas įtaigiausių 71-ojo sonetų posmų suskamba nuotaikiai, gyvai, adekvačiai. „O, jei pažvelgsi į eiles šias kartą / Kai po velėna aš galbūt dulkėsiu / Tu neminėsi ir mano menko vardo, / Temirs ir meilė, kai kape gulėsiu.“ Deja, daiktavardžių, veiksmažodžių su priesaga „-imas“ gausa sekli eilutė, vienodina sonetų vidinę brandą, menkina kūrybines vertėjo išgales: netekimas, apsinešimas, apvogimas, pagrobimas, patraukimas, gedimas, mirimas, pageidimas, sudėjimas, buvimas, sužeidimas, griovimas ir pan. Esama eilučių, kurios labai dirbtinės, matyt, nepažodinės, bet prasilenkiančios su logika, visiškai meniškai bejėgės, blukinančios viso soneto žavesį: „Jau laimė užpakaly, vargas – prieky“ (toliau – soneto nr. 50), „Atskleidus slėpto grožio brangią rūšį“ (52) „Mane širdim, bet ne akim apleidai“ (93), „Neatsarga atkirs aitrausią peilį“ (95), „Bučiuoti švelnų tavo rankos vidų“ (128), „Į juodą vielą jos plaukai panašūs“ (130), „Atstoja mano kūnas vaizdo rėmus“ (24). Tenka pripažinti, kad daugeliu atveju vertėjas „dirbo“ labai mėgėjiškai, nes daug paviršutiniškumo, skubos, savivalės. Ne vienu atveju dėl ritmo ir rimo nueinama lengviausiu keliu. Eilutė, posmas ar netgi visas sonetas yra prėskas, be meninės įtaigos, neskambus, pilnas monotonijos, senoviškas (blogąja to žodžio prasme).

Aleksio Churgino vertimai kur kas pagavesni, prasmiškai tikslesni, ritmiškai kondensuotesni. Poeto patirtis kalba pati už save. Rodos, prityrusiam vertėjui būtų nedovanotini kirčio riktai, rimo bespalviškumas ar minties painiava.

Šito, be abejonės, nelengva išvengti bet kuriam vertėjui. Ne paslaptis, kad kiekvienas poetinis kūrinys, išverstas į kitą kalbą, tampa ne tik originaliu autoriaus, bet ir vertėjo kūrinium. Taip nutiko ir A. Churginui, kuris ne vieną kartą nutolsta nuo filosofinės ir psichologinės W. Shakespeare'o sonetų įtampos ir skvarbumo, o nueina lengvesniu eiliavimo keliu. Gerai įvaldyti soneto eilėdarinę formą – viena, o adekvačiai atskleisti anglų klasiko pasaulėmatą ir pasaulėjautą – žymiai sudėtingiau. Pastebėtas vienas A. Churgino vertimo bruožas. Kai siekiama minties tikslumo, kartais pamirštama rimo įtaiga, ir atvirksčiai, kai randamas deramas ir retesnis rimas (pasiruošus – luošas, mieloji – meluoji, atgyja – kalaviją, kraupios – kaupiuos, pavydžiu – tolydžio, aistringai – audringai), greitai „pabėgama“ nuo originalo pasaulio. Šis vertėjas sonetus perskaitė ne kaip vertėjas-mąstytojas, o tik kaip gerą poetinę patirtį turintis realistas, prastuoliškas žmogaus jausmo ir proto stebėtojas ar romantiniu šydu prisidengęs jaunuolis. Tiesa, laisvesnio eiliavimo čia žymiai mažiau negu S. Gedos ir T. Marcinkevičiūtės vertimuose. Kaip sakoma, nuo savo poetinio stiliaus nepabėgsi. W. Shakespeare'ui itin būdingos potekstės, subtilios asociacijos, metaforų gelmė, o A. Churgino vertimuose daugoka lengva ranka išverstų posmų, tarsi perpasakojančių, o ne atkuriančių pirminį tekstą. Kiekvienas laikas turi savo minties raišką, frazę, šneką, mąstymą, jauseną, išstartį, žodinę eilutės (sakinio) skvarbą, (juk ir A. A. Jonyno

„Faustas” nepaprastai skiriasi nuo A. Valaičio „Fausto” – ir dėl patirties gylio, ir dėl tuomečio šnekėjimo: skirtumas tarp šių dviejų vertimų – per šešiasdešimt metų). „Kitos kalbos tekstas neišvengiamai yra ir kitas tekstas” (V. Daujotytė).

Kelis žodžius reikia pasakyti dėl A. Churgino rimų. Šioje eilėdaros srityje kūrybiškumo itin pristigta. Jei, tarkime, šis vertėjas norėtų perspausdinti 154 sonetus, jis grįžtu prie savo vertimų ir, tikėtina, gerokai paprakaituotų, ieškodamas ir sakinio gaivumo, ir loginės prasmės. Taigi apie rimus; net penkiolika kartų įvardžiui „tu” ieškoma atitikmenų ir lengvai surandama: kartu, pirštu, retu, metu, baltu, krantu, įkvėptu, baltu. Nuobodoka ir gana! Esi-šviesi net 3 kartus kartojasi. Piktnaudžiaujama ir „širdies” rimu: širdžių-medžiu, širdy-skurdi, deja-širdyje, nepadės-širdies, širdį-pagirdė, išdidi-širdy ir t. t. Ir įvardis „tau” (6 kartai), ir įvardis „aš” (nesutreš, atneš, neatneš, nėraž), ir veiksmažodis „esi” (baisi, šviesi, tamsi, visi), ir įvardis „mane” (ugnia, nežinia, švelnia, lipšnia) lyg kokie įkyrūs pertarai lydi vieną sonetą po kito. Susidaro išpūdis, kad dažnasyk rimuoja ne paprastai, bet primityvokai. Tik patyrę anglistai galėtų pasakyti, ar W. Shakespeare’o rimų pasaulis taip pat yra „sausokas”, vienažiūris.

Tautvydos Marcinkevičiūtės poetinis pasaulis gerokai sudėtingesnis, netgi modernesnis. Ir pačios poetės lyrikoje nėra paviršinių, nuogai realistinių vaizdinių, užgožtų tikrai romantinėmis spalvomis. Kai kurie sonetai (12, 14, 61, 65, 71, 92, 123, 138, 150) išversti sklandžiai ir, man regis, suskamba itin šekspyriškai. Ypač nudžiugina paskutiniai sonetų dveilčiai. Ir naujesnių, sonoriškų rimų padaugėjo: įžeidėjus-pažadėjus; erškėtis-tikėtis; gražus-našus; rašyti-šita; valdžios-saldžios. Tiesa, tokie tarptautiniai žodžiai, kaip falsifikatas, grafomanai, fantas, pompastika, favoritas, baldakimas, vargu ar pagilina bei praplečia W. Shakespeare’o tekstų žodyninį fondą. Tačiau įtikina ir skvarbesnė metaforų žiūra: meilės akmuo, saldus vardas, žodžių svoris, kvapnus lietus, krūtinės kambarėlis, karšta dangaus akis, aukso data. Poetė kai kuriuos daiktavardžius, kaip Viešnia, Mirtis, Giltinė, Gamta, Žemė, Mūza, Dabartis, Niekas, rašo didžiosiomis raidėmis, ko nėra originalo tekste. Tokia interpretacija rodo per didelį pasitikėjimą ir savo „dvasios” atskleidimą. „Sudirgęs”, „miknė” – naujesni, rečiau mūsų kalbėsenoje skambantys žodžiai. Kai kurios sonetų eilutės suskaldomos šauktuku ar tašku, ko taip pat nėra šekspyriadoje (8, 13, 33, 36, 56, 61, 79, 119, 125, 142 sonetai). Toks „savivaliavimas” nutolina skaitytoją nuo originalo. Gal poetės temperamentas ir prašosi šaukiamųjų sakinių, bet anglų poetas „šūkauti” nemėgsta. Daugoka mažakalbių dalelių: jau, vėl, tik, net, juk. Dažnai tuo naudojama dėl rimo. 7 skiemenų žodis „nepasitenkinimas” (124) sutrikdo sklandų ritmą. Tačiau ypač norisi pasakyti, kad kai kurios eilutės (frazės) išverstos paskubomis, kartojamos, prasilenkiant su paprasčiausia logika ar būtinu tikslumu. Štai keletas tokių „šedevrėlių”: „Raukšlėm subjauros tavo grožio lauką” (2); „Tuo pat vytimą augančio girdžiu” (15); „Tave nuo visko saugot lyg ligų” (22); „Sutvertas iš nepaslankių dalių” (44); „Kad man nušvistum Laiko drabužinėj” (52); „Ir kūdikystė, šliauždama į brandą” (60); „Tačiau kam teršt emocijas balsu?” (102); „Ką smegenys galėtų perduot raštui” (108); „Jai juodos vielos auga ant galvos” (130); „Kai blogio jėgos tavo vidų semia” (146). Tokių „perlų” gausu. Juose nėra jokio poetiškumo, atrodo, kad versta apie 1915–1925 metus (tai būtų šiek tiek atleistina). Kaip ir A. Churginas, poetė piktnaudžiauja įvardžiu „tu”, kuris rimuojamas su kartu, kitu, klastu, retu, pajuntu, suprantu, metu, krantu, apetitu, šimtu, alkstu, vertu, kaistu, sugrįžtu etc. Aišku, tokie rimų variantai galimi, bet dažnas jų kartojimas rodo gabios poetės meistriškumo stoką, paviršinę eilėdarą.

Nedidelis knygos formatas, regis, neleido tekstų suposminti pagal V. Šekspyro schemą (4, 4, 4, 2), paliekant tarp prasmių tarpelius. Kartais kyla teisėtas klausimas, kiek vertėjas „gali“ nuklysti nuo originalo eilėdaros ir minčių tikslumo, kiek poetui vertėjui leistina vertimą „suchurginti“, „sumarcinkevičiūtinti“. Tai labiau vertėjų meistriškumo ar amatiškumo (gal skubėjimo) pasekmė. Rodosi, laisvo vertimo sekimo laikai jau praėjo. Vertė V. Kudirka ir S. Dagilis, K. Sakalauskas-Vanagėlis, P. Arminas-Trupinėlis ir A. Valaitis, vėliau – P. Keidošius ir T. Rostovaitė, bet tai jau seniai nueitas etapas. Tobulėjo lietuvių poezija, savaime turėjo tobulėti ir vertimai. Anksčiau minėtoji vertėjų kohorta išsaugojo „savo“ vertimų lygį ilgokai, kol radosi nauja pokarinė karta. Tiesa, šiandien pasigirti jaunaisiais vertėjais dar ankstoka, nors keletas gabių vertėjų iš lenkų kalbos jau išaugo.

Geriau grįžkime prie sonetų. Ketvirtasis poetas, išvertęs W. Shakespeare'o sonetus, yra Sigitas Geda. Tai bene labiausiai prityręs poezijos (ir „Korano“) vertėjas. Pavydėtinas darbštumas, kalbų mokėjimas, gilus poetiškumo suvokimas... Jo vertimai – tai, rodosi, tikra naujoji vertimo mokykla. Jai priklauso V. V. Bložė, V. Šiugždinis, A. Nyka-Niliūnas, K. Platelis. Kai išverčiami ne tik žodžiai, bet esmingiausia – eilutės, frazės prasmė, loginė dermė. S. Geda jaučiasi absoliučiai savarankiškas, nors iš pirmo žvilgsnio polaisvis eiliavimas gali pasirodyti šiek tiek įtartinas. Teisi profesorė V. Daujotytė, S. Gedos vertimų pratarmėje pabrėžusi esminę sonetų poetinę nuovoką: „Labai glausta soneto struktūra turi apimti sudėtingą jausmų ir minčių gamą, nepažeisti natūralumo, išsaugoti (ir netgi išryškinti) būties daugiabalsiškumą ir kuriančiojo asmeniškumą“; „Kitas kalbos tekstas neišvengiamai yra ir kitas tekstas. Jeigu žodis nebūtų pripildytas užpildytas reikšmių, kintančių ir keičiamų, poezija nebūtų įmanoma“, – teigia kritikė. Savo laiku kai kuriuos poezijos vertimus S. Geda pavadino perrašymu (transkripcija). Čia ir yra esmingas sonetų vertimo bruožas, svarbiausioji dimensija. Šiandien, matyt, nebūtina *volens nolens* laikytis originalo eilutės. Yra (ir turi būti) giluminė verčiamos poezijos tėkmė, mąstymo gelmė, kurią tegalėjo pajauti tiktai tokio talento vertėjas kaip S. Geda.

Norėdamas pabrėžti senąją laiką, vertėjas griebiasi senosios leksikos, pavartodamas šiandien veik primirštus žodžius: vienišuoelis, nuoilis, bėglus, jūrbangė, atašvaitas, nugeibėliai, keleivystė, skirtis, liaupsė, rietynės, trūnėsiai, bendrakelionis, galuotis, nesang, bluostas, drapanos, gelmuo ir pan. Vienas kitas žodis galėjo būti paties S. Gedos sukurtas. Tai pripildo prasmę pilnatvės ir savitos žiūros. Ir daugelis frazių skamba gediškai, giliai įprasmintai: lakus belaisvis, meilės ledas, šviesos banga, aimana bebalsė, dviguba meilė. Giliamintiškai išversti 15, 36, 52, 74, 107, 140 sonetai. Deja, pasitaiko atveju, kai dėl tikslumo „nuskriaudžiamas“ rimas: paistalų-taria; bus-kitados; švies-rūsysis. Vertėjas nėra preciziško, įprasto, tradicinio rimo kūrėjas. Bet argi tai didi nuodėmė? (bevalis-rolės; sienoj-sielas; grožio-beprotytis). Esama ir visai nerimuotų eilučių. Neišvengta, deja, ir sausokų, neaiškių, keistų „vertalų“, kurie, tikiu, ateityje poeto tikrai būtų atnaujinti. Deja!.. O štai keletas pavyzdžių: „Mano burna ir tavo meilė miršta“ (71); „Už stalo protas posėdį padarė“ (46); „Eikliausias žirgas nepavys troškimo“ (51); „Pavidalas seniai turėto vaiko“ (77); „Ir persekiojimas laužias pro duris“ (129); „Turėčiau vaikščirot po kaltėm sulinkęs“ (120); „Jūreiviui naktį suvokimą duoda“ (116). Regisi, S. Gedai lengviau „pasidavė“ šiuolaikiški poetai J. Brodskis, W. Szymborska ir Cz. Miłoszas. Čia nieko stebėtina. W. Shakespeare'o poezijos lyrinė „kartelė“ iškelta gana aukštai, tad ir „šuo lininkui“ reikia daug „treniruočių“. Pastebėtina, kad kai kurie sonetai, lyginant juos su kitais trimis vertėjais, yra tarsi naujas S. Gedos kūrinys. Pasakyta naujai, bet turiniu anglų

dramaturgui ir poetui nenusikalsta.

Straipsnio pabaigoje dar palyginsiu 31 soneto (pasirinkimas visiškai atsitiktinis) visus keturis vertimus, ieškodamas tų pačių pamatinių žodžių ir rasdamas netikėtų daiktavardžių. Tai dar kartą įrodo, kad kiekvienas sonetas tikrai tampa kiekvieno vertėjo savastimi. Tikrai trys šio soneto žodžiai „ašaros“, „širdis“ ir „meilė“ pasikartoja visuose keturiuose vertimuose, o triskart dominuoja tikrai „akis“ ir „draugas“. Po du kartus rodosi žodžiai „bruožas“, „krūtinė“, „kapas“, „veidas“ ir „atvaizdas“. Kiti daiktavardžiai tapo kiekvieno vertėjo savižodžiais. S. Gedos vertime yra „lietus“, „atšėšėlis“, „galva“, „pamaldos“, „prieglauda“, „dalelė“. T. Marcinkevičiūtei „patiko“ „skola“ ir „laikas“, A. Churginas rado tokius savęs atitikmenis: „balsas“, „sielvertas“, „amžius“, „veidrodis“, „karalija“, „džiaugsmas“, „svaja“ ir „šiandiena“. A. Šešplaukio-Tyruolio soneto žodynas pasipildė „siela“, „vertybe“, „teise“, „trofėjumi“ ir „gėrybėmis“. Nesunku nuspėti, kodėl taip nutinka: kiekvieno vertėjo kalba yra savaip savitikslių, žodynas labai skirtingas. Palyginimui dar pateiksiu žinomo rusų poeto ir vertėjo Samuilo Maršako šio soneto vertimo daiktavardyną: krūtinė, širdis, kapas, bruožas, veidas, atspindys, ašaros, akmuo, likimas, laikas, prieglauda, nusilenkimas, dalelė, meilė. Štai kokie leksikos rezultatai!

Lauktina, kad anglų kalbos specialistas žymiai atidžiau „pasidairytų“ po W. Shakespeare'o vertimų laukus ir rastų naujų kiekybiškų ir kokybiškų įžiūrių.

P. S. Pastaruoju metu į rankas pateko „Metų“ žurnalas (2008 m. Nr. 1), kuriame yra D. Mušinsko pokalbis su literatūros tyrinėtoju, šekspyrologu A. T. Geniušu ir 9 W. Shakespeare'o sonetų vertimai. Vertėjas teigia: „klasikos skaitymas šiandien, kaip vakar ir rytoj, nėra vien pramoga – greičiau tai didelio susitelkimo reikalaujanti užduotis tiems, kas siekia intelektualinės ir dvasinės pasaulėjautos pilnatvės. Juk klasika vadinam tai, kas nemaru, esminga bei aktualu visais laikais. Klasikos veikalai – tai žmonijos išminties ir įkvėpimo proveržiai, pranokstantys net viską niokojančio laiko kaitą ir liekantys amžininkais, visų epochų ir kartų kelrodžiais.“ Išties klasikos suvokimas – vertėjo meninis darbas, o dvasinė sonetų įtampa skatina vertėją naujiems vertimams. Tiesą sakant, keistoki šie A. T. Geniušo vertimai. Pirmiausia, tai visiškai laisvas ritmas, o sonetų eilutės nerimuotos. Tai bene pirmasis mėginimas. Galbūt toks pažodinis vertimas tiktų kitiems vertėjams, kurie nori (norėtų) giliau ir subtiliau suvokti pirminį tekstą. Šiaip pažodiškumas tėra poezijos suprozimas ir suprastinimas, nes tai neturi ir negali turėti didesnės estetiškos vertės.

Brigita Kazlauskaitė. Iš ciklo „Voiceless ward“ (2011)